

“Tren de sombras”, realizada per José Luis Guerin al 1996.

UNA POSSIBLE ANTOLOGIA DE PEL·LÍCULES CATALANES (I II). 1976-2002

RAMON ROBERT I VILASECA

En el període de transició del règim de Franco a la monarquia democràtica anirà aflorant a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol un cinema amb renovadors i pluralistes continguts polítics i socials.¹ Els cineastes s'apropen per primera vegada a temàtiques, fets històrics i personatges fins aleshores inèdits i moltes vegades prohibits pels anteriors governants. El 1975 es crea l'Institut del Cinema Català i dos anys després s'estrena el "Noticiari de Catalunya". Tot seguit, Antoni Ribas roda la pel·lícula *La ciutat cremada* (1976), punt de partida per a un cinema històric i d'exaltació nacionalista, de gran acceptació popular, a la qual seguiran les estimables *La vieja memoria* (Jaime Camino, 1978) i *Companys, procés a Catalunya* (Josep Maria Forn, 1979). Però els nous aires de llibertat i compromís amb la nova societat també fan possible l'aparició d'un cinema de caire moral, sexual i ideològic exposat sense traves ni censures. L'any 1978, però, tanquen les portes els darrers estudis importants de Barcelona, els Moro. En aquella època, i gràcies al neguit de productors independents com Pepón Coromines —que produeix la primera pel·lícula de Pedro Almodóvar—, Paco Poch o el valencià J. A. Pérez Giner, els cineastes catalans poden rodar pel·lícules força agosarades i trencadores amb el passat imme-

diat. Francesc Bellmunt estrena *L'orgia*, Ventura Pons *Ocaña, retrat intermitent*, Gonzalo Herralde *El asesino de Pedralbes* i Bigas Luna *Bilbao*. Les primera és projecta en català, les altres en castellà. Aquestes, juntament amb distintes obres de nous cineastes (Jordi Cadena, Jordi Feliu, Albert Abril, Antoni Verdaguer...), fan pensar en una nova empenta per a la creació d'una renovada indústria del cinema català. El 1981 s'obté un gran èxit de públic amb *La plaça del diamant*, de Francesc Bellmunt, pel·lícula que impulsarà les adaptacions literàries d'autors nacionals a la gran pantalla. Però aquests són encerts aïllats, ja que en realitat existeixen tres o quatre productors emprenedors, però no pas una autèntica i consolidada indústria de cinema català.

Com ja va succeir a la dècada dels anys seixanta i amb anterioritat al 1975, seran els productors independents i els cineastes alliberats catalans —algun d'ells decidit a experimentar i a fer cinema de caire avantguardista— els qui continuïn empenyent i nodrint una tradició i una cultura cinematogràfica que d'altra manera seria molt poc significativa o pràcticament inexistent. Són cineastes a contracorrent i poc afavorits pel sistema de producció, com Bigas Luna, Llorenç Soler, Antonio Chavarrías, Joaquin Jordà, Jesús Garay, Pere Portabella, Antoni Padrós, Ventura Pons o José Luis Guerín, que aniran desenvolupant una filmografia en la qual, per davant de tot, impera la creativitat i el risc, i que a vegades es manifesta amb més encert que en d'altres, de

1. El primer article d'aquesta sèrie de dos va aparèixer publicat en l'edició anterior (núm. 11, setembre del 2002) de la *Revista d'Igualada*.

la mateixa manera que els espectadors accepten millor o pitjor aquests productes, alguns dels quals ni s'arriben a estrenar en sales comercials, on mana la presència del cinema produït als Estats Units i doblat al castellà.

Però, més enllà del treball d'aquests cineastes creatius, ja encetat el nou segle, Catalunya continua sense tenir una indústria cinematogràfica, que d'altra banda seria perfectament possible i lògica per a un país que al llarg d'un segle ha donat un gran nombre de magnífics realitzadors, notables actors i molt preparats tècnics audiovisuals, bona part dels quals moltes vegades han hagut d'anar-se'n a treballar a Madrid, ciutat en la qual, i des de fa anys, es produeixen un vuitanta per cent de les pel·lícules espanyoles. A hores d'ara, l'existència i la subsistència del cinema català continuen depenent d'un grapat de cineastes, sens dubte autors admirables i segurament tocats per la genialitat, els quals, i per damunt de tot, se senten motivats per una autèntica devoció cinematogràfica.

Semblantment a com ja vam fer en l'article anterior, relacionarem a continuació els films que considerem més emblemàtics i significatius d'aquesta etapa que arriba pràcticament fins als nostres dies.

MITOLOGIA TRANSGREDIDA

Shirley Temple Story, pel·lícula realitzada el 1976 per Antoni Padrós, amb guió d'aquest i de Fernando Huici. Padrós es també autor de *Lock-Out* (1974) i *Una dona al meu jardí / Veronica*, codirigida amb Octavi Martí al 1989. Produïda per Antoni Padrós i Edmond Orts, és una de les aïllades mostres d'autèntic cinema català *underground*. Interpretada per Rosa Morata, Dolors Doucastella, Montse Fontnova, Carmen Rambla, Paco Caja, Jesús Garay i Enric Majó. Fotografia en blanc i negre de Josep Gusí i música de Jordi Figueras.

Hollywood, 1938. Després d'escoltar un programa radiofònic de xafarderies sobre famosos actors, i en saber que Judy Garland serà la protagonista de *The Wizard of Oz*, Shirley Temple determina passar a l'acció anant a la recerca de l'autèntic mag de Oz, el qual vol convèncer que per a la pel·lícula que s'ha de rodar no hi pot haver millor Dorothy que ella mateixa. En el seu llarg i insospitat viatge, Shirley Temple trobarà, entre d'altres, senyores molt conservadores, un guarda dels bars militars nord-americans, tres joves anarcodicals i l'anomenada Fada de l'Est.

Definida pel seu autor com "un musical pobre, pirata i grotesc", aquesta pel·lícula de quatre hores de durada es va rodar en 16 mil·límetres i amb només mig milió de pessetes, per ser exhibida després únicament en cercles restringits. És, en tota l'extensió dels adjectius, cinema independent, lliure i de vocació subterrània. Des d'un punt de vista legal, és una pel·lícula que mai no ha existit, però que sens dubte mereix de figurar en aquesta selecció pel que té de trencadora, arriscada, innovadora i diferent de les altres. Obra mestra del cinema *underground* català i espanyol, pels seus fotogrames transiten icones mitològiques (Shirley Temple, Orson Welles, Gloria Swanson), homenatges cinèfils (al cinema de fades i de vampirs, al cinema silent), antiamericanisme, pur i inesgotable surrealisme, al·legories polítiques i socials, exacerbats passatges onírics, deliris i simbolismes de tota mena. Estem davant de la transmutació, perversió i subversió dels mites. Més enllà de les limitacions pressupostàries i de les inconsistències tècniques, és una pel·lícula certament fascinant i transgressora.

LLIBERTAT

L'orgia, pel·lícula escrita per Juanjo Puigcorbé i Francesc Bellmunt, i realitzada per aquest darrer l'any 1978. Bellmunt va dirigir alguns documentals

de caire musical —*La Nova cançó* i *Canet Rock*— i després rodaria un seguit de comèdies de gran acceptació comercial en l'àmbit català com *Salut i força al canut* (1979), *La quinta del porro* (1980), *Un parell d'ous* (1984) i d'altres. Produïda per Zeta Films. Interpretada per Juanjo Puigcorbé, Alicia Orozco, Francesc Albiol, Ricard Borràs, Assumpta Serna i Sílvia Munt. Fotografia de Tomàs Pladevall i música del grup Mirasol Colores.

Un dels títols punters del primer cinema democràtic espanyol, un clam de vitalisme i llibertat assolida en el qual són evidents les atrevides seqüències i els diàlegs més realistes. Sembla com si Bellmunt volgués fer una comèdia deutora del cinema renovador de Godard i Rohmer, però alhora passant per l'anarquia conceptual de Jess Franco, i que a més resultés provocativa i trencadora amb el gros del cinema català de caire tradicionalista i provincià. De fet, aquesta és una pel·lícula que mira endavant, no pas cap endarrere, i tanmateix és una obra insolent i audaç, sobretot en els agosarats continguts ideològics (antiburgesos) i sexuals (antirepressius). De fet, la pel·lícula va ser classificada "S", o sigui, segons els darrersensors del règim anterior, fou una obra "que podia ferir la sensibilitat de l'espectador". Més enllà d'una evident tosquedat formal, es tracta d'una obra amb valors culturals i sociològics afegits, mostrari d'actituds d'un determinat sector juvenil, *progre* i català de l'època.

Els protagonistes són una colla de joves, tots ells estudiants de l'Institut del Teatre de Barcelona, que determinen muntar una orgia de cap de setmana. Es tancaran en un pis —el de la difunta àvia de la Laura—, on menjaran, beuran de valent, fumaran haixix, faran debats sobre temes polèmics i intentaran explorar tots els aspectes relatius al sexe en grup, per cert molt menys gratificants del que en principi varen creure. La pel·lícula, malgrat els seus molts defectes, esdevé transgressora, refrescant i certament aclaridora per entendre els paràmetres psicològics i socials d'una època. El millor de tot és que Bellmunt i Puigcorbé, guio-

nistes acreditats, deixen que el to documentalista, la ironia i el sarcasme impregnin moltes de les escenes de la encara avui en dia reveladora i estimulante obra, un gran èxit a les sales comercials. Aquell mateix any foren també estrenades dues altres pel·lícules catalanes que, com aquesta, concitaren controvèrsia, *El asesino de Pedralbes*, de Gonzalo Herralde, i *Ocaña, retrat intermitent*, el primer llarg de Ventura Pons.

FETITXISME

Bilbao (1978), pel·lícula escrita i realitzada per Josep Joan Bigas Luna. Fou la segona pel·lícula d'aquest dissenyador, publicista i molt peculiar cineasta, nascut a Barcelona l'any 1946. Més endavant rodaria *Angoixa* (1987), *La camarera del Titanic* o la trilogia mediterrània integrada per *Jamón, jamón* (1992), *Huevos de oro* (1993) i *La teta i la lluna* (1994). Pel·lícula produïda per Pepón Coromina per a Fígaro Films / Ona Films. Fotografia de Pedro Aznar i música del grup Iceberg. Interpretada per Àngel Jové, Isabel Pisano, María Martín, Pepita Llunell i veu *en off* de Mario Gas.

"Només m'interessa Bilbao. Han vingut pensaments al meu cap. Estic ansiós per veure les seves fotografies. La desitjo. Ella té quelcom que no poden tenir les altres coses que m'agraden", diu Leo en una determinada escena d'aquesta pel·lícula inquietant i estranya. Ell, Leo, viu a casa de la Maria (María Martín, vampiressa del cinema espanyol dels anys 50), la malsana amant del seu oncle. Leo és un acomodat burgès que ha fet de la prostituta Bilbao (un nom imaginat per Kurt Weill) el seu particular fetitxe, un preuat objecte de malaltís desig i plaer que exerceix el seu ofici al carrer Robadors de Barcelona. Però Leo (personificat per l'artista plàstic lleidatà Àngel Jové), tipus callat, obsessiu i psicopàtic, no vol compartir Bilbao (l'argentina Isabel Pisano, esposa del músic Waldo de los Ríos) amb ningú.

Abans que cap altra cosa, la pel·lícula proposa transgredir els signes i els codis morals i estètics d'una cultura i, així mateix, d'una civilització. És per això una obra valuosa, inductiva i infreqüent, gens convencionalment pornogràfica i força pertorbadora, venerada tant per cinèfils com per erotòmans; uns i altres varen qualificar d'antològica la seqüència de la Philips rasurant l'entrecreix públic de la desitjada meuca, segrestada per Leo i suspesa a l'aire per unes fines cordes de plàstic. En aquell sòrdid i amagat magatzem, el protagonista masculí alliberarà la seva repressió, deixant volar els coloms de les seves més recòndites fantasies sàdiques i sexuals. És llavors quan els espectadors, fent ús del seu propi i íntim anonimat, ens transformem en silenciosos *voyeurs*, figurants perfectes per sacramentar el ritual per excel·lència de les sales fosques, la projecció cinematogràfica, una mena d'hipnosi o de vampirització col·lectiva.

Projectada al festival de Cannes, la pel·lícula de Bigas Luna fou comparada amb reconeguts títols de Michael Powell (*El fotógrafo del pánico*, 1959) i de William Wyler (*El coleccionista*, 1964), alhora que va rebre elogis entusiastes de Fassbinder, Berlanga i Ferreri.

TRAGÈDIA

Companys, procés a Catalunya, pel·lícula escrita —amb la col·laboració de Ferran Llagostera i Antoni Freixas— i dirigida el 1979 per Josep Maria Forn. Aquest cineasta, nascut a Barcelona l'any 1928, ha fet pel·lícules com *Yo maté* (1955), *La piel quemada* (1967), *La respuesta* (1975) i *Subjúdice* (1998). Produïda per Josep Antoni Pérez Giner per a Prozes / Teide / La Llanterna. Música de Manel Valls i Gorina. Fotografia de Cecilio Paniagua. Interpretada en els seus principals papers per Luis Iriondo, Marta Angelat, Montserrat Carulla, Xavier Elorriaga, Marta May, Pau Garsaball i Ovidi Montllor.

S'hi narra el darrer any de vida de l'advocat i polític Lluís Companys (1882-1940), president de

la Generalitat de Catalunya. El relat, de caràcter marcadament realista, s'inicia el mes de febrer de 1939, quan l'exèrcit espanyol insurrecte ocupa Catalunya. Acompanyat per la seva dona, per Josep Andreu i Abelló i pel president del Consell General Basc, el president Companys passa la frontera francesa. Per a ell i per a molts altres comença així un penós exili, mitigat només per la companyia de Carme Ballester i el record del seu fill, malalt a un hospital. Però, a França, Companys és detingut per la Gestapo, empresonat a París pels alemanys i després conduït clandestinament a Madrid, on és interrogat. Més endavant, les autoritats militars franquistes el sotmetran a un vergonyós i parcial consell de guerra i el condemnaran a morir afusellat als fossars del castell de Montjuïc.

Aquest és l'argument —segueix fil per randa els fets cronològics coneguts— d'aquesta notable pel·lícula, una crònica històrica força fidedigna i explicada sense els tòpics ni els patriòtics estereotips d'altres produccions catalanes coetànies. Forn, que va ser fundador de l'Institut del Cinema Català, es mostra respectuós amb el personatge —fins i tot massa reverent, potser— i molt escrupolós amb els continguts polítics i històrics, però sap narrar amb mesura i convicció. El poc conegut actor Luis Iriondo esdevé sobri i encertat per personificar el cèlebre personatge, mentre que gairebé tots els secundaris ajuden molt que el drama sigui versemblant i concloent. Breus intervencions de l'actor madrileny Agustín González i d'un Juanjo Puigcorbé molt jove.

RECREACIÓ

Gaudí (1987), pel·lícula realitzada per Manuel Hueriga (Barcelona, 1957), autor d'interessants programes per a Televisió de Catalunya que va rodar el seu primer llargmetratge, *Antártida*, el 1995. Guió de Manuel Hueriga i Dolors Payàs. Produïda per Paco Poch per a Virginia Films / C. Films. Interpretada per Carles Sabater, Elizabeth Escayola,

Pep Tosar, Pep Tort, Neil Fort, Lloïl Bertran, Neus Asensi i Josep Maria Castellet. Fotografia de Tomàs Pladevall i música de Carlos Miranda.

Amb narració de Jordi Boixaderas i assessorament cinematogràfic d'Albert Gasset i de Miquel Porter i Moix, el cineasta barceloní Manuel Huerga —conegut pels seus treballs televisius “Estoc de pop” i “Arsenal”— va rodar una de les propostes audiovisuals més sorprenents i menys convencionals de tota la història del cinema i de la televisió catalana, ni més ni menys que un fals documental sobre l'excelsionat arquitecte Antoni Gaudí i Cornet (1852-1926). Amb la idea de representar la realitat històrica i alhora posar en dubte la versemblança realista del cinema, Huerga i el director de fotografia Tomàs Pladevall van usar els paràmetres estètics i tècnics propis dels anys 20 per crear un document d'època absolutament apòcrif i fictici. Amb personatges entrevistats que mai no van existir, falsos testimonis que haurien pogut ser autèntics i servint-se d'un simulat cel·luloide primari i ranci (ratllat, envellit i amb fotogrames cremats), els atrevits cineastes catalans conformen una obra magnífica i coherent, en la qual fins i tot es qüestiona l'autenticitat virtual del cinema. La imaginació cinematogràfica portada més enllà del que és habitual, com en el magnífic *Zelig* imaginat per Woody Allen quatre anys abans, la manipulació i recreació irreal d'un passat a partir de la relativa reconstrucció de la realitat. Cinema de laboratori, i alhora poètic i d'avantguarda. Una enganyifa brillant i genial elaborada per un cineasta creatiu i audaç. El personatge d'Antoni Gaudí és caracteritzat per Carles Sabaté, jove actor i molt popular músic de rock que va morir prematurament l'any 1999.

APUNTS DE MEMÒRIA

Pont de Varsòvia, pel·lícula dirigida el 1989 per Pere Portabella, nascut a Figueres l'any 1929. Ha estat autor d'interessants films d'avantguarda com

Nocturn 29 (1968), *Cuadecuc* (1970) i *Umbracle* (1972). Productor de les notables obres cinematogràfiques *Los golfos* (Carlos Saura, 1959), *El cochecito* (Marco Ferreri, 1961), *Viridiana* (Luis Buñuel, 1961) i *Tren de sombras* (José Luis Guerin, 1996). Produïda per Films 59 i interpretada per Paco Guijar, Jordi Dauder, Carme Elias, Ona Planas, Jaume Comas, Francesc Orella, Josep Maria Pou, Ricard Borràs i La Fura dels Baus. Hi excel·leixen la fotografia de Tomàs Pladevall i la música de Carles Santos.

“El pas del temps va modificant la meua capacitat d'evocació i introdueix un nou sistema de selecció dels records. Són records molt vius i insistents, però no verificables fora de mi mateix, perquè no n'existeixen testimonis. Són com una mena de fotos fixes amb les quals puc reviure certs moments de difusa emoció: carrers, places, ponts, camps, immensos claustres de ferro i vidre, andanes d'estació buides de passatgers... Tot plegat submergit dins la lentitud i el silenci de la memòria remota.” Aquesta és la reflexió d'un dels personatges d'aquesta història sobre tres ciutadans (un escriptor, un músic i una professora universitària) escrita per Octavi Pellissa —seus són els diàlegs—, Carles Santos i el mateix cineasta, Pere Portabella.

Pel·lícula barroca, personal, molt suggeridora i estèticament radical amb la qual el creatiu realitzador va retornar al cinema després de dotze

Pere Portabella, Carme Elias i Jordi Dauder en el rodatge de “Pont de Varsòvia”, del 1989.

anys de dedicació a l'activitat política, reprenent la indagació estètica, ètica i lingüística iniciada amb les seves obres dels anys 70. És un fascinant i en gran mesura enigmàtic viatge a través de la memòria, la percepció (les emocions) i la consciència. Pel·lícula notable, de nou a contracorrent —i per tant minoritària— i inclassificable del conreador del cinema català més avantguardista i agosarat, el cineasta lliure que, amb la seva excepcional filmografia, ha anat obrint un camí de neguit investigador i de creació als posteriors i també indescriptibles cineastes d'àmbit català José Luis Guerín, Gerard Gormezado o Manuel Cussó-Ferrer.

RETORN

Innisfree (1990), pel·lícula escrita i realitzada per José Luis Guerín. Inspirada en *The Quiet Man* / *El hombre tranquilo*, rodada per John Ford el 1952. Nascut a Barcelona l'any 1960 i fill de l'editor Carroggio, Guerín és també autor de les pel·lícules *Los motivos de Berta* (1983), *Tren de sombras* (1996) i *En construcció* (2001). Produïda per Paco Poch per a La Sept Cinema / Virginia / P.C.Guerín / Samson. Amb la participació de Padraig O'Feeney, Bartley O'Feeney, Anne Slattery i Annalivia Ryan. Fotografia en color de Gerard Gormezano i música d'arxiu composta per Victor Young.

Evocatiu, extraordinàriament singular document entorn d'una gent —el retrat d'una col·lectivitat humana— i d'una pel·lícula esplèndida, inoblidable i mítica, *The Quiet Man*, rodada per John Ford a Irlanda —a la regió gaèlica de Cunga St. Feichin— l'any 1952. Una bonica i curiosa reflexió sobre el cinema i com aquest pot acabar integrant-se a la memòria col·lectiva. La percepció del cineasta Guerín sobre l'obra mestra de Ford esdevé serena, fascinada i plena de sentiments retrobats. En ambdues mirades, encara que allunyades pels propòsits i pel temps, hi ha coincidència en la llum i el paisatge irlandès, així com en el caliu

humà que desprenen els estadants d'aquest petit i insignificant poble —l'imaginari, però càlid Innisfree— d'humils pescadors i grangers. És gent que treballa, que canta (i els mals espanta) i que conviu amb els espectres d'uns personatges que sobreviuen en la recordada pel·lícula de 1952. Parlant amb els qui encara son vius i resseguint els contorns i localitzacions d'aquella pel·lícula inesborrable, el cineasta barceloní segueix les petjades de Ford i reconstrueix els esglaons de la memòria i els paratges del passat. Lord Killanin, que llavors va col·laborar amb el gran cineasta, així com altres habitants de la població, rememoren el rodatge, quan l'equip nord-americà va arribar al comtat, per on encara transiten els espectres mitològics de John Wayne i Maureen O'Hara. Explica una d'aquestes persones: “*El rodatge va concloure quatre o cinc mesos abans que jo nasqués. És un record, una imatge que no solament he heretat dels meus pares, sinó també dels veïns, i que jo transmetré als meus fills*”. Un altre recita un poema: “*M'aixecaré i me n'aniré a Innisfree. I allí construiré una cabana de fang i de joncs. Nou fileres de mongetes plantaré i un rusc d'abelles hi tindrè*”. Sentiments, vivències, paisatges i emocions. De la ficció d'un cineasta clàssic al documental d'un cineasta modern, un cicle que es rebel·la metafòric, poètic i complementari, i en el qual la vida i el cinema s'interaccionen màgicament.

José Luis Guerín en el rodatge de la pel·lícula “Innisfree” (1990)

INDUSTRIALS CATALANS

La teranyina, realitzada el 1990 pel cineasta terrassenc Antoni Verdagué (1954) que, després d'estudiar direcció a l'Escola de Cinema de París, debutaria amb una pel·lícula de caràcter pornogràfic, a la qual seguirien l'eròtica *L'escot* (1987) i les molt diferents entre si *Habanera 1820* (1993), *Don Jaume el Conqueridor* (1994) i *Parella de tres* (1995), així com aquesta, el seu millor treball. Produïda per Flocc Films i interpretada per Fernando Guillén, Amparo Soler Leal, Sergi Mateu, Ramon Madaula, Jordi Dauder,

Alfred Luchetti, Ovidi Montllor, Patxi Bisquert, Anna Lizaran, Montse Guallar, Joan Borràs i Josep Minguell. Música de Ramon Muntaner i fotografia de Macari Golferichs.

En els darrers trenta anys s'han produït a Catalunya un seguit de pel·lícules de temàtica històrica —les d'Antoni Ribas, sense anar més lluny—, de vegades recolzades en guions originals i d'altres en conegudes novel·les escrites per autors nacionals, com és el cas de *La febre d'or* o *La ciutat dels prodigis*. Malgrat els bons propòsits, en poques ocasions els resultats han esdevingut prou acurats i satisfactoris. Però això no és pas

Rodatge de "La Teranyina" (1990) a l'estació de Piera.

aplicable a la llúida adaptació que els guionistes Jaume Fuster, Vicenç Villatoro, Antoni Verdaguer i el mateix autor de l'original literari, Jaume Cabré, van fer de la novel·la guanyadora del premi Sant Jordi, una obra editada el 1983. Amb pressupost comparativament elevat de 160 milions de pessetes i magnífica i extensa selecció de seixanta actors (a destacar les seqüències compartides per Fernando Guillén i Amparo Soler Leal, els enfrontats germans Rigau), la pel·lícula dibuixa un relat dramàtic dins d'un marc històric força rellevant i centra el seu argument a la ciutat de Terrassa, l'any 1909. La societat civil catalana viu moments de convulsió i augmenta la conflictivitat entre obrers i patrons. En aquest clima de progrés i revolta, mentre continua la guerra a Cuba, el Vapor Rigau, fabrica tèxtil de tres generacions d'antiguitat, assoleix el seu màxim nivell de producció industrial. Però, en morir el propietari, els seus fills s'enfronten, fet coincident amb la vaga dels proletaris i l'incendi del magatzem, que és atribuït al teixidor anarquista Mercader. Si bé en la part central hi ha caigudes de ritme i manca de síntesi, Antoni Verdaguer descriu amb convicció els distints personatges i intenta fugir dels maniqueïsmes, alhora que reflecteix amb encert la convulsió política i els canvis socials de l'època, oferint un bon melodrama noucentista i tràgic, farcit d'intrigues, passions i ambicions.

RETRAT PERSONAL

El encargo del cazador, pel·lícula documental d'origen televisiu escrita i dirigida l'any 1990 per Joaquim Jordà (Santa Coloma de Farners, 1935). Produïda per TVE / Institut del Cinema Català. Fotografia de Carles Cusí. Hi intervenen Daria Esteve, Ricard Bofill, Annie Settimo, José María Nunes, Ana Ventosa, Pere Portabella, Manuel Delgado, Luis Ciges, Francisco Ruiz Camps, Terenci Moix, Manel Esteban, Romy i Luis García Berlanga.

Es tracta d'un assaig biogràfic molt acurat i força aclaridor sobre Jacint Esteve Grewe (Barcelona 1936-1985), cineasta, escriptor, poeta, arquitecte, vividor, jugador de cartes, marit de tres dones, pare de tres fills, alcohòlic, malalt d'angoixa i caçador de elefants. La idea va sorgir de Joaquim Jordà a partir d'un suggeriment de Daria Esteve, la filla de Jacint, que li va cedir imatges i fotogrames inèdits. A la pel·lícula, Manuel Delgado explica que Jacint Esteve va tenir "la fatalitat de trobar-se a si mateix", però sense aconseguir trobar mai les respostes que cercava. L'arquitecte Bofill certifica el gran talent plàstic i creatiu —però mai prou madur— del personatge. Les seves tres esposes es refereixen al vitalisme i al caràcter autodestructiu del marit. Cineastes com Berlanga, Nunes i Portabella parlen del cinema insolent, esquizofrènic, sensible i molt imaginatiu d'aquest home iconoclasta. La seva filla Daria explica, amb la sinceritat als llavis, la fascinació que el seu pare sentia per l'Àfrica, on va anar a caçar elefants, per referir-se després al suïcidi, el 1978, del seu germà, que també es deia Jacint.

Aquest és un docudrama pur, directe i dur com una pedra estavellada contra la vida. Retrat d'un home polèmic, singular i la fi enemic de si mateix; reflex d'una època d'eclosió cultural i creativa a la Barcelona burgesa, insegura i en part decadent, que es trobava a les nits del concorregut i llegendari Boccaccio (visca la *gauche divine!*) per prendre uns *bloody marys* i somniar en projectes impossibles. Un document valuós i clau sobre la Barcelona dels anys 60 i entorn d'una específica generació d'urbanites (intel·lectuals i catalans), rodat en format de vídeo i estrenat directament a la televisió pública.

ERMITANA

Solitud, de l'any 1991, és la primera pel·lícula llarga que va escriure i realitzar Romà Guardiet (1945), també autor de la poc coneguda *El sueño*

de *Maureen* (1995). Llicenciat en Ciències Físiques, Guardiet va participar en diversos projectes del grup *underground* Movie Motion, a Nova York, on va rodar alguns interessants curtsmetratges entre 1970 i 1983. Pel·lícula produïda per Quasar Films i interpretada per Núria Cano, Omero Antonutti, Pep Tossar, Jordi Figueres, Albert Vidal i Carme Sansa. Fotografia de Tomàs Pladevall i música original de Toni Xuclà i Francesc Tomàs.

Solitud, editada el 1905, és una de les millors novel·les de l'escriptora Caterina Albert (1873-1966), més coneguda pel pseudònim de Víctor Català. En aquest clàssic literari, que fou portat al cinema amb fidelitat, certesa i gran sensibilitat expressiva, es narra el drama rural —el melodrama de l'angoixa i de la fatalitat, sobretot— d'una dona que lluita contra el mal de muntanya —la seva pròpia soledat física i anímica— que sofreix en el paratge aïllat on viu a principis de segle XX, just a l'ermita de Sant Ponç, tocant a la serra del Cadí. Casada amb un ermità viciat pel joc i poc amic del treball, la pobre Mila (Núria Cano) haurà de carregar la feina de l'ermita i de la masia on viuen els esposos i coneixerà després un vell i savi pastor, en Gaietà, que viu amb un nen orfe, en

Romà Guardiet dirigint Omero Antonutti a "Solitud" (1995).

Marsal. El pastor cerca un remei per al mal que pateix l'ermitana, i a més li descobrirà alguns dels secrets que amaga la muntanya.

Aquesta trista i pessimista, però també emotiva narració fou portada al cinema amb sentiment, senzillesa i caliu pel director. Guardiet va poder comptar per al paper del pastor amb un dels grans actors italians vius, Omero Antonutti, molt habitual en les pel·lícules dels prestigiosos germans Taviani. Rodada als bonics paratges de la Seu, Ansovell, ermita del Boscal, serra del Cadí, Alt Urgell i parcs naturals del Montseny i Cadí-Moixeró, en la pel·lícula el paisatge esdevé element dramàtic de primer ordre. Incomprendiblement, ni aquesta esplèndida obra ni la següent de Romà Guardiet mai no foren estrenades en circuits de cinema comercial. És, doncs, una pel·lícula molt difícil de veure, per no dir maleïda.

LES ACTRIUS

Actrius (1996), realitzada per Ventura Pons a partir de l'obra *E.R.*, original de J. M. Benet i Jornet. Pons, nascut a Barcelona el 1945, és també autor de les pel·lícules *Ocaña, retrat intermitent* (1978), *Putxa misèria!* (1989), *El perquè de tot plegat* (1994) i *Carícies* (1997), entre d'altres. Produïda per Els Films de la Rambla. Interpretada per Núria Espert, Rosa Maria Sardà, Anna Lizaran i Mercè Pons. Fotografia de Tomàs Pladevall i música de Carles Cases.

Amb verb autocrític, talent escènic i carisma a prova de bomba, Núria Espert, Anna Lizaran i Rosa Maria Sardà es mostren excel·lents en una singular pel·lícula en tres actes, una mena de versió de lleuger caire documental, apòcrifa i capgirada, d'aquella *Eva al desnudo* que Bette Davis i Anne Baxter interpretaren trenta-sis anys abans. Les relacions es transformen en conflictes, el drama es tensa de mica en mica, apareix el sarcasme i l'acidesa; el neguit i la neurosi ens afecta a tots com si fóssim al bell mig de l'escenari. Una

pel·lícula teatralitzada, és clar, que ja abans fou obra de teatre, sobre les conductes —gelosies, enveges, narcisisme, vanitat, orgull, hipocresies i petites mesquineses-emocions i perversions del món de la representació i de les complexes relacions humanes. També sobre la mateixa gènesi de la representació, de vegades perfecta metàfora de la vida fingida i aparentada. Glòria March, o sigui el personatge de la Núria Espert, rememora en una determinada seqüència: “...Però el teatre m’ha donat sobretot nits d’una intensitat fosforescent, nits d’una borratxera emotiva absoluta”. És llavors, quan sorgeix el sarcasme i alguna forma deduïble d’autocrítica, quan la pel·lícula assoleix el seu caràcter més enriquidor i satisfactori. En aquest punt, Ventura Pons enllaça directament amb *Ocaña* (1978), un altre retrat sobre la representació, si bé llavors igualment referit a l’autoalliberament de la repressió.

SENSITIVA

La Monyos (1996) va significar el debut com a guionista i realitzadora de la fins llavors només actriu Mireia Ros (Barcelona, 1956). Ros havia interpretat una dotzena de pel·lícules, cas de les produccions catalanes *Alícia a l’Espanya de les meravelles* (Jordi Feliu, 1978) i *Viatge a l’última estació* (Albert Abril, 1982). Produïda per Marta Figueras i Adolfo Rodríguez per a Bailando Con Todos / Adai Films. Interpretada per Julieta Serrano, Eufèmia Roman, Carles Sabater, Anabel Alonso, Claudia Molina i Ayna Llord. Música d’Albert Guinovart i fotografia de Carles Gusi.

Barcelona, als darrers anys trenta. Amb la seva peculiar actitud, maquillatge extremat i estrafo-lària roba, la Monyos és un atractiu, cridaner i misteriós personatge de la Rambla. Dues nenes imaginem com podria ser aquesta dona, ara trastornada, en els seus anys de joventesa, quan era una alegre, senzilla i bonica modista. En aquell temps passat, Lolita va cometre l’equivocació d’ enamorar-se del fill dels marquesos de Pareda,

de qui va tenir un nen que mai no va poder fer seu. “*La gent es torna boja d’amor i de sofriment*”, diu la Pepi, una de les nenes.

La guionista i realitzadora debutant Mireia Ros transita imaginàriament entorn d’aquest popular personatge de la falsa llegenda barcelonina, ja que en realitat La Monyos va existir de debò i va morir el 1940. I tant Julieta Serrano com Eufèmia Roman, actrius certament excel·lents que caracteritzen la Monyos en dos temps, saben conferir al personatge sentiment, melangia i tendresa infinita. Elles, les actrius, són el primer encert per a una obra humana, evocativa i commovedora, en la qual la poètica, la fantasia romàntica, el melodrama i el realisme màgic dimensionen la biografia reinventada d’una vida adolorida i trasbalsada. Es tracta, sens dubte, d’una pel·lícula sensitiva, entenedridora i especial, molt per sobre de la qualitat mitjana de la resta del cinema català dels anys noranta.

AVANTGUARDA

Tren de sombras (1996), amb guió i direcció de José Luis Guerín (Barcelona, 1960), també autor de *Los motivos de Berta* (1983), *Innisfree* (1989) i *En construcció* (2001). Pel·lícula produïda per Pere Portabella i Hèctor Faver per a Grup Cinéma Art (París) i Films 59 (Barcelona). Fotografia de Tomàs Pladevall i música d’Albert Bover. Intèrprets: Juliette Gaultier, Ivon Orvain, Carlos Romagosa, Simone Mercier i Anne Celine Auché.

Amb aquesta pel·lícula extraordinària, sembla que José Luis Guerín hagués volgut tornar a inventar el cinema; si més no, s’hi percep una voluntat molt clara de cercar distints camins d’expressió i de llenguatge cinematogràfic. Costa de dir, cent anys després de les primeres projeccions a París, en quin grau el cineasta barceloní ha estat capaç d’assolir el seu propòsit, però sí que és inqüestionable que, modelant la tècnica i el concepte de la llanterna màgica, Guerín ha tingut la fortuna

de gaudir ell mateix i de permetre'ns a nosaltres, els estrictes espectadors, de gaudir de la màgia i del misteri del cinema. Pel·lícula de creació, d'art, d'assaig i de risc, *Tren de sombras* és l'antítesi del cinema comercial i convencional. És una obra fílmica modernista, captivadora i rara, en el sentit més meravellós de la paraula, que ofereix riquesa visual, intel·lectual i sensorial a qui la contempla. És un petit Renoir, un estrany Goya trobat al camp que dimensiona l'horitzó, un magnífic lloc per a esmorzars d'estiu amb els amics o en família. Amb minuciositat, cercant les essències i el primitivisme (del cinema), contrastant el canvi d'èpoques i el pas del temps, component retrats i impregnant moments de vida, i contemplant sense pressa els paisatges, l'autor barceloní ens convida a nosaltres per compartir amb ell totes les sensacions i emocions possibles en una pantalla projectada. La pel·lícula és un regal per a espectadors privilegiats i capaços de commoure's davant de la innocència, encara que ja sigui perduda per sempre més. Encara s'és a temps de recuperar-la. Amb aquesta pel·lícula també se'ns fa memòria que les imatges de les pel·lícules atrapen vides i que molts anys després, encara que només allotgin espectres i passat, continuen projectant-se enriquides de vida, classicisme i enyor.

ROMANTICISME

A los que aman, pel·lícula escrita —amb la col·laboració de Joan Potau— i dirigida el 1998 per Isabel Coixet (Barcelona, 1960), realitzadora d'espots publicitaris que debuta en el cinema amb el llargmetratge *Massa vell per a morir jove* (1988) i que rodarà més endavant *Things I Never Told You* als Estats Units. Pel·lícula produïda per Fernando de Garcillán per a Sogetel / Sogepaq i interpretada en els seus principals papers per Julio Núñez, Patxi Freytez, Olalla Moreno, Mónica Bellucci, Christopher Thompson, Albert Pla i Gary Piquer. Música d'Alfons Villalonga.

“*Vaig passar-me la vida estimant una dona que n'estimava un altre que no l'estimava a ella, sinó a una altra, de la qual mai no va saber si li corresponia. Aquell era un temps en què encara podia mirar el futur amb més esperança que temor*”. A una indeterminada regió d'Europa, en algun moment del segle XIX, la secreta i profunda passió sentimental d'un jove metge farà trontollar les existències d'altres persones. Matilde, la dona que estima, es lliurarà cegament a l'home equivocat, mentre que un pobre foll travessa els turons recitant Dante. Aquest són alguns dels arguments possibles d'aquesta història d'atzar, silenci i passions amoroses que es transformen en incurables malalties. Rodant en una Galícia bellament fotografiada per Paco Femenía, la realitzadora catalana recupera l'esperit dels exasperats relats d'*amour fou* i tragèdia anunciada del recordat cineasta François Truffaut, com també recull el sentit dramàtic de la literatura d'Stendhal i el caràcter moral de les pintures de Jean-Baptiste Greuze. De manera gens comuna en el cinema del nostre temps, Isabel Coixet treu molt de partit dels recursos estètics, però agafant-se a les essències per aprofundir en les complexitats i en els misteris interiors dels sentiments i de les emocions, moltes vegades adolorides i tortuoses. La seva és una bonica, apassionant i incandescent pel·lícula —que transcorre a través d'un desconegut paisatge geogràfic i temporal— sobre la necessitat que té el vulnerable ésser humà d'estimar i de ser estimat.

MONADES

Mones com la Becky (1998), pel·lícula escrita i realitzada per Núria Villazán i Joaquim Jordà (Santa Coloma de Farners, 1935). Jordà va rodar anteriorment títols de caràcter militant, avantguardista i alternatiu, cas de *Maria Aurèlia Capmany parla d'un lloc entre els morts* (1968), *Tupamaros*

ci parlano (1971), *Numax presenta* (1980) o *Un cos al bosc* (1996). Produïda per J. A. Pérez Giner per a Els Quatre Gats Àudio-visuals. Fotografia de Carles Gusi. Amb João Maria Pinto, Marian Varela i els interns de les comunitats terapèutiques del Maresme.

Pot afirmar-se sense relativitzar que ens trobem davant una obra certament infreqüent, apassionant i estremidora, en la qual la inserció i la mixtura entre realitat i ficció van més enllà del que sol ser costum en una pel·lícula. Però Joaquim Jordà no pretén pas establir distints nivells de ficció ni de documentalisme, ni tampoc experimentar amb el llenguatge del cinema, sinó que el seu propòsit és gairebé científic: endinsar-se en la complexitat del cervell humà, alhora que manifestar el dret dels malalts mentals a viure amb dignitat. El seu assaig mèdic, ideològic i humanitari és del tot obert a les reflexions i als diferents diagnòstics possibles, i el mateix autor hi aporta la vivència personal de qui ha tingut una consciència desenvolupada de la malaltia i la mortalitat. Ell mateix va sofrir un vessament cerebral que va bloquejar algunes regions del seu intel·lecte i memòria. La pel·lícula és conduïda per Jordà sense obstacles conceptuals ni normativa formal: tant hi ha documental com representació (la metàfora del deliri i de la dualitat), cinema com teatre, blanc i negre com color, diàlegs improvisats com cites textuales del professor i premi Nobel portuguès Egis Moniz, l'inventor de la lobotomia. En aquesta pel·lícula elucubrada i commovedora, en la qual van treballar alguns pacients i interns de les comunitats terapèutiques del Maresme, també s'hi fa denúncia institucional i social. En primer lloc, contra les pràctiques mèdiques abusives i els tractaments despersonalitzadors i inhumans; després contra el dolor, la crueltat i la irracionalitat, enemics esgarriuosos i destructius per a tothom que és viu, fins i tot per a la Becky, la mona dels experiments. Pel que sembla, vivim en un món ple

de sonats i esquizofrènics, si és que ens remetem als fets. Però no sempre resulta senzill saber qui és el veritable malalt.

AL RAVAL

En construcció, pel·lícula escrita i realitzada per José Luis Guerín (Barcelona, 1960) l'any 2002. Aquest cineasta va iniciar-se amb *Los motivos de Berta* (1983), a la qual seguirien —ja ho hem vist— *Innisfree* (1990) i *Tren de sombras* (1996). Pel·lícula produïda per Ovideo TV / Arte France. Guardonada al Festival de Sant Sebastià (premi especial del jurat) i pel Círculo de Escritores Cinematográficos. Amb Juana Rodríguez, Iván Guzmán i veïns i treballadors del Raval.

José Luis Guerín va acceptar la proposta del màster de documental de creació de la Universitat Pompeu Fabra per realitzar una pel·lícula assumidament diferenciada, enriquida per una característica fauna humana, de les més sorprenents i estimables del modern cinema català; d'altra banda, un fals documental i alhora una bonica metàfora sobre el pas del temps i les mutacions de tot plegat, lentament escrites amb frases d'enderroc i reconstrucció. El rodatge va iniciar-se a finals del 1998 i va prosseguir al llarg de tot el 1999, per concloure a principis del 2000, amb més de 120 hores de filmació. La construcció d'un edifici al bell mig de l'històric Raval és el marc en què es barregen trossos de vida de persones que viuen o que treballen en aquest vell i popular barri barceloní. Guerín, més enllà de les lligadures d'un pre-concepte o d'un guió, va tenir ocasió de reflectir una realitat evolutiva i transformada davant dels seus propis ulls, la del documental del carrer; un documentalisme dramatitzat, provocat i pervertit, és clar, per la mateixa presència de les càmeres de cinema i de les mirades dels cineastes. Com va dir el mateix realitzador: "*La realitat mai no és decebedora, té mil matisos. Observar és redescobrir la quotidianitat, el temps que és ple de coses*

que la gent no veu perquè no disposa d'aquest temps o no hi té cap interès. Crec que la gran tasca del cineasta és mostrar aquest aspecte". No hi ha dubte que la mirada de Guerin és la del documentalista poètic i alhora capaç de mostrar la realitat diària, transformadora i personalitzada de la gent (rialles i llàgrimes), o sigui, el retrat selectiu, col·lectiu i agredolç. Certament, el seu —com abans que ell ho van experimentar els també documentalistes Flaherty i Rossellini— ha estat més que res un esforç de coneixement i de comprensió d'una existència quotidiana que massa sovint sol passar-nos desapercebuda.²

2. També com en l'article anterior, deixarem constància d'altres pel·lícules d'interès produïdes a Catalunya en el període que hem analitzat: *La ciutat cremada* (Antoni Ribas, 1976), *La vieja memoria* (Jaime Camino, 1978), *Ocaña, retrat intermitent* (Ventura Pons, 1978), *El asesino de Pedralbes* (Gonzalo Herralde, 1978), *La verdad sobre el caso Savolta* (Antonio Drove, 1978), *Los fieles sirvientes* (Francesc Betriu, 1980), *Manderley* (Jesús Garay, 1980), *La plaça del diamant* (Francesc Betriu, 1982), *Fanny Pelopaja* (Vicente Aranda, 1984), *Tras el cristal* (Agustí Villaronga, 1986), *Angoixa* (Bigas Luna, 1986), *Més enllà de la passió* (Jesús Garay, 1987), *El vent de l'illa* (Gerardo Gormezano, 1987), *És quan dormo que hi veig clar* (Jordi Cadena, 1988), *Una ombra al jardí* (Antonio Chavarrías, 1989), *Barcelona lament* (Lluís Aller, 1990), *La banyera* (Jesús Garay, 1991), *L'última frontera* (Manuel Cussó-Ferrer, 1991), *Jamón, jamón* (Bigas Luna, 1992), *Huevos de oro* (Bigas Luna, 1993), *La teta i la lluna* (Bigas Luna, 1994), *Cosas que nunca te dije* (Isabel Coixet, 1995), *La camarera del Titanic* (Bigas Luna, 1997), *Tic tac* (Rosa Vergés, 1997), *Em dic Sara* (Dolors Payàs, 1998), *Subjudice* (Josep Maria Forn, 1998), *L'arbre de les cireres* (Marc Recha, 1998), *Els sense nom* (Jaume Balangueró, 2000), *Pau i el seu germà* (Marc Recha, 2001), *Los niños de Rusia* (Jaime Camino, 2001)...

RAMON ROBERT I VILASECA (Igualada, 1958). És autor del llibre *Locos por ellos. Los Beatles en el cine* (2001). Actualment escriu sobre temes musicals, teatrals o cinematogràfics a les publicacions *La Veu de l'Anoia*, *El Eco de Sitges* i *Ruta 66*.